

A könyvtárak és az emberközpontú tudomány

A *Valóságos könyvtár – könyvtári valóság III.* című könyvtár- és információtudományi konferencia

A Magyar Tudomány Ünnepe rendezvénysorozat keretében tartotta meg az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Könyvtár- és Információtudományi Intézete és Könyvtártudományi Doktori Programja a „Valóságos könyvtár – könyvtári valóság III.” című konferenciáját 2017. november 27–28-án. A 2017. évi Magyar Tudomány Ünnepe mottója az „Emberközpontú tudomány”, ezért a rendezvénysorozat programjai az embereket szolgáló tudományról és a tudományt művelő emberről szóltak.

A szervező intézmény a kétnapos program összeállítása során kiemelten fókuszált arra, a könyvtári információs szolgáltatások mennyire nélkülözhetetlenek a tudomány fejlődésében, továbbá arra, hogy az életminőség javítása terén milyen fontos szerepet töltsön be a tudomány és a társadalom könyvtári eszközökkel támogatott együttműködése.

A konferencia célja lehetőséget adni a szakmai közösség hazai és határon túli képviselőit egyaránt foglalkoztató kérdések megvitatására: a könyvtárak valós és virtuális szerepének, lehetőségeinek elemzésére, a könyvtárak információközvetítő és tudományos kutatómunkát támogató küldetésének több aspektusú feltárására, a könyvtár- és információtudomány jövőbeli feladatainak széles körű vizsgálatára.

A konferencia résztvevőit Szalay Péter, az ELTE tudományos ügyek rektorhelyettese, Borsodi Csaba, az ELTE BTK dékánja és Kíszl Péter intézetigazgató, a doktori program vezetője köszöntötte.

Először tudósok személyes hangú beszámolóit hangzottak el az általuk ismert valós és virtuális könyvtárakról, majd a szakma prominens képviselői számoltak be a könyvtárak és a platformok különböző aspektusairól. A második nap első felében

az intézet oktatói, majd doktoranduszai adtak számot kutatásaikról. A konferencia a digitális bölcsészet szekció előadásaival ért véget. Beszámolónk a kétnapos rendezvényen elhangzott 40 előadást elhangzásuk időrendjében ismerteti.

A plenáris ülés

A plenáris ülés Fodor Péter, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár főigazgatója elnökletével zajlott. A „Tudósok a valós és virtuális könyvtárakról” témában az ELTE két kiemelkedő szerepet betöltő oktatóját hallhatta a nagyszámú közönség.

A nyitó előadást Sepsey Tamásné Vigh Annamária, az Emberi Erőforrások Minisztériuma Közgazdaságtudományi Főosztályának vezetője tartotta. Előljáróban kiemelte: döntő jelentősége van annak, hogy milyen szellemiségű képzésben részesülnek a jövő könyvtárosai a felsőoktatásban. Nem véletlenül áll a konferencia középpontjában a könyvtáraknak a valóságos és a virtuális térben betöltött, változó szerepe. Egy erős, jól működő egyetemi könyvtár kitörési pontot jelenthet az egyetemisták számára, akiknek a könyvtár nélkülözhetetlen segítséget nyújthat tanulmányaikhoz, műveltségük elmélyítéséhez. A minisztériumban folyik annak a szakmai stratégiai dokumentumnak az előkészítése, amely az új körülmények között újra fogalmazza a felsőoktatási könyvtárak szerepkörét. A kormányzat nagy erővel támogatja a könyvtári fejlesztéseket. Megkezdődött a nemzeti könyvtár megújítási programja. A „modern városok program” keretében több város – köztük Eger, Tatabánya, Szekszárd, Hódmezővásárhely – vagy új könyvtárárpületet kap, vagy a jelenlegi létesítményt újjáépít. A minisztériumban fontos jogszabályi változásokat készítenek elő, amelyek többek között érintik a szerzői jogi védelem kérdéskörét. Az elkészült digitalizálási stratégia céljainak végrehajtása érdekében min-

den erőforrást a magyar kulturális örökség digitalizálására fordítanak.

Klaudy Kinga professzor emeritus, az MTA doktora, az *ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskola Fordítástudományi Doktori Programjának* vezetője „Egy új tudományág születésének könyvtári vonatkozásai” című előadásában saját életútja eredményeiről számolt be. A fordításelmélet vagy fordítástudomány (Translation Studies) új tudományág, amely nem elsősorban szépirodalmi fordításokkal, hanem a legtágabb értelemben vett nyelvi közvetítés eredményével, folyamatával és funkciójával foglalkozik, tehát kutatási tárgyának a tolmácsolástól a szakfordításon át az audiovizuális fordításig az interlingvális nyelvi kontaktusok legváltozatosabb területeit tekinti. Ez a meghatározás azonban csak napjainkban érvényes. Amikor 1973-ban Klaudy Kinga elkezdett az ELTE BTK frissen alakult Fordító- és Tolmácsképző Csoportjában fordítástechnikát oktatni, az új szakterület „válófélben” volt az irodalomtudománytól; az első fordítástudományi művek abban az évtizedben születtek meg. A tanszéki könyvtár fejlesztésének első szakaszában, 1973–1990 között a szótárakon és enciklopédiákon kívül elsősorban nyelvészeti könyveket, főleg összehasonlító stilisztikákat, kontrasztív nyelvészeti munkákat vásároltak. A második korszak (1990–2000) során világszerte sikerült bizonyítani a fordításelmélet fontosságát. A tanszékké vált szervezeti egység számára a harmadik korszak 2001-ben kezdődött, amikor a Trefort-kertben kaptak helyet, ahol gyönyörű könyvtári környezetben zajlik a Fordítástudományi Doktori Program hallgatóinak élete. A több mint ezer, állandóan használatban lévő szakkönyvnek köszönhetően a szakkönyvtárat belengi a fordítástudomány légköre.

Körmendi Tamás, az *ELTE BTK Történelem Segédtudományai Tanszékének* egyetemi docense, az *MTA BTK Lendület Középkori Magyar Gazdaságtörténeti Kutatócsoport* tagja a középkorkutató szemével láttatta napjaink könyvtárát. A közfelfogás szerint a történettudomány művelői a könyvtárak csöndjében végzik kutatómunkájukat – és ha ez maradéktalanul nem is igaz, annyit mindenképpen leszögezhetünk, hogy *Clio* mesterségének műveléséhez valóban nélkülözhetetlenek a gazdag könyvgyűjtemények. A történészek között a medievisták sajátos csoportot alkotnak. Mivel a történeti kutatás szempontjából meghatározó jelentőségű európai könyvtárak és levéltárak még szerencsés esetben is legfőljebb a középkor első századaitól kezdődően tartalmazznak anyagot, a digitalizálást pedig a legtöbb esetben a legértéke-

sebb és legrégebbi dokumentumok felől szokták kezdeni, a medievisták munkájában nemcsak megjelent, de a többi korszak kutatóihoz képest mára döntő fontosságúvá vált a digitális adatbázisok használata. Körmendi Tamás ismertette külföldi könyvtári tapasztalatait, majd a felhasználó szemével összehasonlította azokat az adatbázisokat, amelyeket munkája során naponta használ, élükön a *Magyar Nemzeti Levéltár középkori Magyarország Digitális Könyvtárával*. Végezetül megfogalmazta a medievista számára ideális könyvtárat: legyen nagy múltú, anyaggazdag, széles gyűjtőkörű, könnyen hozzáférhető, szakszerűen ségítletezett.

A plenáris ülés „Könyvtárak és platformok” című részének fókuszába fontos szakmai kérdések kerültek.

Káldos János, az *Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) Országos Könyvtári Rendszer (OKR)* projekt szakmai vezetője „A (nemzeti) könyvtár állandósága és változása” címmel tartott előadásában kifejtette: a könyvtár a múlt megőrzésének egyik intézményesült központja, a társadalmi emlékezetrendszer része. A könyvtár adatokat őriz, amelyeket az olvasók értelmeznek, miáltal számukra az adatok információvá válhatnak. A könyvtár feladata, hogy a társadalom adat- és információszükségletéhez biztosítsa a feltételeket, ezért a könyvtár az információközvetítő mediarendszerek közé tartozik. A könyvtár olyan hely, egyben rendszer, ahol megőrizhetők és hozzáférhetők az adatok. A digitális korban megváltozik az adathordozó, a kód, az adatrögzítés, a megőrzés és a hozzáférés módja. A könyvtár alapvető feladatai változatlanok, azonban a hely és a rendszer változik. A nemzeti könyvtár fejlesztési terveinek segítségével jól szemléltethető a könyvtár állandósága és változása. Az OSZK célja egy új, komplex könyvtári platform megvalósítása. Az OKR jellemzői: komplex, moduláris felépítésű, nyílt, robusztus, dinamikus, önkéntes csatlakozáson alapuló hálózat, amely biztosítja a könyvtárak önállóságát és együttműködését, szemlélete szolgáltatásközpontú, a szoftverek főleg nyílt forráskódúak. A közgyűjtemények számára rendelkezésre áll majd a nemzeti névtér. A könyvtárak munkáját közös katalógus, integrált ODR és nemzetközi könyvtárközi kölcsönzési rendszer segíti. A digitalizálást támogató keretrendszer a hosszú távú digitális megőrzést is szolgálja. Kifejlesztenek adatkonverziós eszközöket, kidolgozzák a központi felhasználó azonosítást, szabályozzák a hozzáférést. A módszertani támogatás körében e-learning keretrendszert, benne

tananyagokat, ajánlásokat dolgoznak ki. Testreszabott szolgáltatásokat fognak nyújtani úgy az üzleti szféra, mint a felhasználók számára.

Fehér Miklós, az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtári Intézet igazgatója „Tudomány, tudás – szerep és tevékenység” című előadását a következő alapvetéssel kezdte: a megfigyelés, a megfigyelés eredményeinek rögzítése és az e tevékenység révén felállított elméletek a tudományos gondolkodás és tevékenység alapját képezik. A tudományos megismerés célja megegyezik a könyvtárosságéval: mindkettő az embert szolgálja. Ősi szakmánk az első pillanattól fogva együtt él az emberiséggel, és sohasem fog eltávolodni tőle, hiszen a gondolatok megőrzése, feldolgozása és feltárása, valamint célzott átadása az egyetlen lehetséges út a jövőbe, a jövőben bekövetkező helyzetek, kihívások kezelésére. Az ismeretek birtoklása, a trendek tudása ennél többet ígér szakmánk művelőinek: olyan társadalmi szerep betöltését, mely csak a kovászéhoz hasonlítható a kenyérsütés folyamatában. A Könyvtári Intézet ehhez hasonló szerep betöltése érdekében tevékenykedik; saját tennivalóit partnerei szükségleteiből vezeti le. Az előadó az intézet tevékenységi fókuszába kerülő célcsoportokat a következőkben határozta meg: a hazai társadalom, a nemzetközi szakma, a hazai és a határon túli magyar könyvtárosok, a közkönyvtárak, a szak- és tudományos könyvtárak, a felsőoktatási és az egyházi könyvtárak, a kulturális alapellátás társszereplői, a fenntartó, a nemzeti könyvtár és a szakmai szervezetek.

Ramháb Mária, a Bács-Kiskun Megyei Katona József Könyvtár igazgatója, az Informatikai és Könyvtári Szövetség elnöke a KönyvtárMozi közösségteremtő erejéről számolt be. Két évvel ezelőtt született a KönyvtárMozi – amely azonban nem mozi! A kulturális alapellátás részeként indított új kezdeményezés az ötezer lakosnál kisebb településeken élők számára teszi hozzáférhetővé – és egyúttal közösségi élménnyé – a magyar mozgóképkultúra értékeit. Az elmúlt években nagyon jelentős változások történtek a kistelepüléseken, ahol a lakosság könyvtári ellátását a megyei könyvtárak biztosítják. A kiskönyvtárak előnye, hogy valódi közösségi helyként tudnak működni, mert néhány perc alatt átrendezhetők a korszerű filmvetítéshez szükséges számítógéppel, projektorral, nagy méretű vászonnal rendelkező belső terek. A KönyvtárMozi programot kezdeményező Informatikai és Könyvtári Szövetség egyrészt – a megyei könyvtárakat bevonva – koordinálta az új szolgáltatás bevezetését, másrészt megállapodott az együttműködő partnerekkel

(Magyar Művészeti Akadémia, MANDA, Dunatáj Alapítvány, Kecskemétfilm Kft.), amelyek támogatásuk jeleként több száz filmet ajánlottak fel vetítésre. A szolgáltatás a Nemzeti Audiovizuális Archívum és a Bács-Kiskun Megyei Katona József Könyvtár infrastruktúrájában működik. A program legfőbb támogatója a Nemzeti Kulturális Alap, amely pályázati úton biztosítja a forrásokat a szükséges fejlesztésekhez, egységes promóciós anyagok előállításához, képzésekhez. Már több mint 400 kistelepülés csatlakozott a KönyvtárMozi programhoz, ahol a filmvetítéseket érdekes foglalkozások, beszélgetések, játékok követik.

Redl Károly, az Országgyűlési Könyvtár igazgatóhelyettese, a Magyar Könyvtárosok Egyesületének alelnöke a Könyvtár, ami összeköt elnevezésű ösztöndíjprogram eredményeit ismertette. Az Országgyűlés elnöke által kezdeményezett programot 2011-ben hirdették meg első ízben. Az Országgyűlési Könyvtár menedzselte projekt célja a Kárpát-medencében élő fiatal magyar könyvtárosok szakmai együttműködésének elősegítése. Az elmúlt hét évben jelentős eredményeket sikerült elérni a kijelölt cél megvalósítása terén, nevezetesen, hogy jöjjön létre a könyvtárosok körében egy olyan személyes kapcsolatokon alapuló, a Kárpát-medencét átölelő szakmai hálózat, amely – emellett, hogy ápolja az anyanyelvi kultúrát – alkalmas különböző szakmai kérdések megoldására. A kisebbségben élő magyar közösségek tapasztalatai egyértelműen bizonyítják, hogy a magyar identitás vállalása és a magyar anyanyelv használata szoros összefüggést mutat. Köztudott, hogy az anyanyelvi kultúra megőrzésében kitüntetett szerepe van az olvasásnak. A kisebbségi közösségek megtartása szempontjából tehát rendkívül fontos az anyanyelv ápolása, a magyar nyelvű művek olvasása, amelyhez az intézményi háttérrel részben a könyvtárak és a könyvtárosok biztosítják.

Nagy János Ádám, az NJA Zrt. ügyvezetője az Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem könyvtárának modernizálásáról szóló esettanulmányban a könyvtári állományok rendezésének újszerű módszereiről beszélt. Az Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem könyvtárát 1877-ben alapították; gazdag gyűjteménye alapján előkelő helyet foglal el a világ hebraisztikai gyűjteményei között. A különleges értéket képviselő, heterogén összetételű állomány egy hányadát néhány évvel ezelőttig ládákban, minden rendszerezés nélkül őrizték. Az előadó bemutatta azokat a módszereket, amelyekkel a rendezetlenből egy minden korszerű követelményt kielégítő, rendszerezett gyűjtemény hozható létre.

A folyamat elején a leltározás áll, a végén pedig a kiadványok a végleges helyükre, az adataik az integrált könyvtári rendszerbe kerülnek. A feldolgozás során matematikai, informatikai, logisztikai, ellenőrzési metódusokat alkalmaztak. A tartalmi feltárás során új technológiákat használtak, az adatok beszerzése, az erőforrások optimalizálása és a költségek minimalizálása terén a legjobb megoldásokra törekedtek.

Barátné Hajdu Ágnes, az ELTE BTK KITI tanszék-vezetője, a *Magyar Könyvtárosok Egyesületének* elnöke „Kompetenciafejlesztés – érdekérvényesítés. Eszközök és módszerek az aktuális IFLA stratégiákban” címmel tartott előadást. Az *IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions)*, a *Könyvtáros Egyesületek és Szervezetek Nemzetközi Szervezete* az utóbbi stratégiai időszakokban (2006–2009, 2010–2015, 2016–2021) kiemelt figyelmet fordított és fordít a kompetenciák, a képességek, valamint a teljesítmény fejlesztésére. A célkitűzések elsősorban a következő területekre irányulnak: a könyvtáros egyesületek megerősítése, a fiatal vezetők nemzetközi szinten történő kinevelése, egyes nemzeti és nemzetközi programok segítése, a könyvtárosok szakmai kompetenciáinak fejlesztése, a könyvtárak és könyvtárosok érdekképviselete nemzetközi szinten stb. Ebbe a körbe tartozik a könyvtárak népszerűsítése az *ENSZ 2030 Fenntartható fejlődés* programjában. Nagy sikert könyvelhet el a nemzetközi szervezet azzal, hogy a kulturális vonatkozások szerepelnek az ENSZ fenntartható fejlődési céljai között, továbbá azzal, hogy a program egyik elvárt céljaként megfogalmazódott az információhoz való hozzáférés. A legújabb időszakban a regionális és szektorális kapacitásainak megerősítése érdekében az IFLA külön erőfeszítéseket tesz az afrikai kontinens könyvtárainak támogatására, módszertani segítségére. A szervezet az összes rendelkezésre álló felületet és módszert kihasználja törekvéseinek megismertetésére és népszerűsítésére: jelen van a közösségi médiában, számos tájékoztató anyagot ad ki, korszerű infografikákkal látatja az eredményeket, megismerteti a jó gyakorlatokkal.

Kiszl Péter, az ELTE BTK KITI intézetigazgatója, a doktori program vezetője „A pénzügyi kultúra fejlesztése a könyvtárosképzésben” című előadásában fölhevítette a figyelmet arra, hogy egy ország polgárai pénzügyi tudásának elmélyítése stratégiai feladat, hiszen a lakosság és a vállalkozói szféra – ezáltal az egész nemzetgazdaság – számára kiemelt jelentőséggel bírnak a kellő körültekintéssel

meghozott pénzügyi döntések. Különösen igaz ez hazánkban, ahol a különböző felmérések és a gyakorlati tapasztalatok tanúsága szerint a lakosság pénzügyi ismeretei jócskán fejlesztésre szorulnak. Kiszl Péter – a történeti kitekintés és a nemzetközi projektek bemutatása után – ismertette a pénzügyi tudatosság előmozdítására indított jelenlegi magyarországi projekteket, köztük a 2017-ben kidolgozott, a pénzügyi tudatosság fejlesztését szolgáló kormánystratégiát. A pénzügyi alapismeretek elsajátítása szerepel a felsőfokú könyvtárosképzés képzési és kimeneti követelményeiben (KKK). Az ELTE könyvtártudományi oktatási programjában jelentős hangsúlyt kap a szervezetfejlesztési, illetve a gazdasági és vezetési ismeretek átadása. Az előadó bemutatta az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézetének a témába vágó, modellértékű kezdeményezéseit, amelyek során szem előtt tartják a könyvtárak és a gazdasági szektor elmélyítésre szoruló kapcsolatainak katalizálását, a könyvtárosok szerepének hangsúlyozását a vállalkozásfejlesztésben, illetve a leendő intézményvezetők gazdálkodási és forrásszerzési kompetenciái fejlesztésének jelentőségét a közgyűjtemények hatékony működtetésében.

Csik Tibor egyetemi adjunktus, az ELTE BTK KITI intézeti titkára, a *Könyv és Nevelés* főszerkesztője „Könyvtár és oktatás – a könyvtárak oktatási tevékenysége” című előadásában az 1950-es évektől napjainkig adott áttekintést a könyvtárak oktató munkájáról. Az 1980-as években a digitális technológiában végbement váltás, majd a 90-es évektől a nagyközönség számára online hozzáférhető információk gyarapodása a könyvtárak tevékenységét is átforgalmazta. Az angolszász országokban a felsőoktatási könyvtárak jártak az élen a könyvtárak oktatási tevékenységének megújításában. Az 1980-as években a képzési tevékenységük közepontjában a könyvtári és a bibliográfiai ismeretek átadása állt. Az iskolai könyvtárak a különböző dokumentumtípusok megismertetését és a könyvtárhasználat elsajátíttatását tekintették elsődleges oktatási feladatuknak. Az utóbbi évtizedekben végbement szemléletváltást jól mutatja, hogy a könyvtárak a hagyományos, szakirodalmi tájékozódást és az online információkeresést egységbe foglalták, illetve hogy az információk értékelése, kritikája, valamint a felhasználás kulturális és jogi vetülete is a képzés részévé vált. Az iskolai könyvtárak tevékenységének újradefiniálásában meghatározó jelentőségű az IFLA és az UNESCO közös kiáltványa (2000) és a végrehajtási irányelvek (2002). Az 1980-as évektől a magyar közoktatásban

is bekerült a könyvtárhasználat oktatása. A használóképzés területén a felsőoktatási könyvtárak nagy hagyományokkal rendelkeznek. Az 1995-ben bevezetett Nemzeti Alaptantervbe bekerült a "könyvtári ismeretek" tematikája; amelyet 2010-től a digitális írástudási készségeket előtérbe helyező könyvtári informatika oktatása váltott föl. A téma jelentőségét mi sem igazolja jobban, mint hogy 2012-ben kormányrendelet intézkedett a könyvtárostánár szak megindításáról. Az oktató könyvtárak szerepe határozottan növekszik: fontos feladatuk van a tudástranszferben, az információs műveltség átadásában, a tanulás, önképzés támogatásában.

Farkas Csenge – Móring Tibor – Pataki Fruzsina, az ELTE BTK KITI könyvtártudomány mesterszakos hallgatói a BOBCATSSS 2018. évi, rigai konferenciájának szervezéséről számoltak be. 1993-ban kilenc egyetemi város (nevük kezdőbetűiből áll össze a BOBCATSSS mozaikszó) kezdeményezett egy vándorkonferenciát, amelyet azóta évente megrendeznek. A januárban *Lettországbán* megtartandó konferenciára 80 előadás-kivonat érkezett be a három fő témakörben: olvasási készségek, szokások, kommunikáció; technológiai megoldások; közgyűjtemények. A konferencia társrendezői szerepét az ELTE vállalta. A tényleges szervezési feladatokat hét informatikus könyvtáros MA szakos hallgató nagy lelkesedéssel teljesítette.

Az Oktatóink kutatásaiból szekció

A konferencia második napja a Könyvtár- és Információtudományi Intézet oktatóinak előadásaival kezdődött. A szekció levezető elnöke *Bényei Miklós*, az MTA doktora, a *Debreceni Egyetem* címzetes egyetemi tanára volt.

Bibor Máté egyetemi tanársegéd „Soltész Zoltánné Juhász Erzsébet (1921–1997). Vázlatok egy pályaképhez” című előadásában az ismert szakembernek állított emléket. *Soltész Zoltánné* neve nemcsak a muzeális anyagokkal foglalkozó „régikönyvesek”, hanem a legtöbb könyvtáros, sőt, a nagyközönség könyvtörténet iránt érdeklődő része számára is ismerősen cseng. Egy húsz éve elhunyt, csaknem egész életében egyazon munkahelyen dolgozó, zárkózott személyiségű szakember esetében ez az ismertség szokatlan jelenség; valószínűleg számos publikációjának, így szakkönyvei és tanulmányai mellett népszerűsítő cikkeinek és különféle hasonmás kiadásokat kísérő írásainak köszönhető. Az előadás apropója:

Berlász Piroska ajándékaként az ELTE BTK KITI könyvtárába került Soltész Zoltánné Juhász Erzsébet számos publikációjának szerzői példánya, továbbá előadásai és egyetemi órái egy részének gépirata, személyes iratai. Az előadó, miután föl-vázolta Soltész Zoltánné életútját és áttekintette szakmai munkásságát, röviden ismertette az adomány részét képező dokumentumokat.

Tószegi Zsuzsanna címzetes egyetemi docens a *Digitális Irodalmi Akadémia* jeles évfordulójáról emlékezett meg. Húsz éve indult útjára a Digitális Irodalmi Akadémia (DIA), amely – tudomásunk szerint – a világon egyedülálló a tekintetben, hogy a tagok szerzői jogi védelem alatt álló, teljes életművét teszi közzé az interneten, szabad hozzáférést biztosítva a művekhez a nagyközönség számára. A szerzői jogdíjat a kezdetektől fogva központi támogatásból fedezik. A DIA a *Petőfi Irodalmi Múzeum* (PIM) és a *Neumann János Digitális Könyvtár* együttműködésében indult 1998 tavaszán; a honlap 2000. május 31-től vált elérhetővé. 2006-tól a programot teljes egészében a PIM gondozza. 2017 őszén – az újonnan választott egy élő és két posztumusz taggal együtt – a DIA-nak 30 élő, és 55 időközben elhunyt, vagy posztumusz-ként választott tagja van. A DIA adatbázisban jelenleg 416 000 oldalnyi szöveg férhető hozzá, az éves látogatottság 650 000 – 680 000 körül stabilizálódott. A DIA tanulságai több szempontból is érdekesek: a szövegfeldolgozás folyamán alkalmazott módszerek, a digitalizáláshoz kiválasztott szabványok, a szerzői jogi szabályok értelmezése és alkalmazása, a szolgáltatás összetettsége és sajátosságai – mind-mind érdemes a szakmai figyelemre.

Bella Katalin egyetemi tanársegéd „Az író olvas. Kortárs magyar szerzők olvasási szokásai és otthoni könyvtárak” című előadása irodalomszociológiai szempontból közelített a kortárs magyar írókhoz. Az előadó arra a kérdésre kereste a választ, hogy az író olvasmányainak beszerzése és otthoni könyvtárának kialakulása hogyan mutatja meg az alkotók mikroszinten megnyilatkozó társadalmi (társas) közegét, a kortárs irodalmi szcénát átszövő kapcsolati hálót, továbbá a mentalitástörténet irányából elemzi a szerzők és olvasmányaik viszonyát. A bevett társadalomtudományi eszközök mellett az előadó az irodalmi interjú műfaját választotta módszerül, amely egyfelől alkalmas annak azonosítására, hogy egyfelől milyen tényleges élményekkel, szellemi javakkal vértézték fel olvasmányai az írókat, másfelől felfedi az írói önstilizálást, a mindenkori fikciót a narratív identitás meg-

konstruálásában. Az előadó a nagyközönség szempontjából is vizsgálta a kérdést: kitért a kultusképződés és a kultusz természetére is.

Dippold Péter egyetemi adjunktus „A Long Tail és a könyvtárak. Hogyan kapcsolódhatunk az új üzleti modellhez?” című előadását az új üzleti modell keletkezésével kezdte. A *Wired Magazin* főszerkesztője, *Chris Anderson* 2004-ben publikálta a saját megfigyelései alapján leírt *Long Tail* („hosszú fark”) jelenséget, amely azóta közgazdaságtani fogalomná vált. Az internetes kereskedelem sajátosságait tükröző üzleti modell: amíg a hagyományos kereskedelem nagy tömegben értékesít kis számú terméket, addig az online kereskedésben az egyenként kis mennyiségben eladott áruk is tisztas hasznot hoznak. Az adatok azt igazolják, a legkeresettebb sikertermékek nagyságrendjét eléri az egyenként kicsi eladási számban elkélő, de jóval nagyobb sokféleséggel rendelkező áruk kereskedelme. A Long Tail jelenség különösen jól megfigyelhető az online könyvforgalmazóknál: a dokumentumok 98%-a évente legalább egyszer vevőre talál – különösen igaz ez a digitalizált termékek esetében. A hosszú fark jelenség az elektronikus dokumentumok esetében felülírja a fizikai világ eddig felismert eloszlási rendszereit (pl. *Pareto-eloszlás* – a jövedelmek 80%-át a népesség 20%-a birtokolja, vagy *Derek de Solla Price* felismerése – a tudományos szerzők 25%-a felelős a megjelent cikkek 75%-áért). A könyvtárak több ponton csatlakozhatnak a Long Tail jelenséghez. Dokumentumforgalmuk nagy részét a népszerű művek adják, ugyanakkor a kölcsönzési statisztikákban jól követhető a ritkábban forgalmazott, de összességében nagy tömeget kiadó ún. „niche” kölcsönzések nagyságrendje. Az előadó a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kölcsönzési statisztikáival támasztotta alá az elmondottakat. Az *Országos Dokumentumellátó Rendszer* statisztikai elemzése is igazolja a ritkábban keresett, kereskedelmi forgalomban már nem található dokumentumok fontos szerepét. A Long Tail jelenség a könyvtári világban az e-könyvek szolgáltatásba vonásával, illetve a tömeges digitalizálással nyeri el valódi helyét.

Kerekes Pál címzetes egyetemi docens „Self-publishing: a könyv-önmenedzselés irodalmi és kiadói modelljének főbb jellemzői” című előadását azzal a megállapítással kezdte, hogy a digitális szöveg és a „bibliofil könyvromantika” nem ellenségek. Amennyiben elfogadjuk, hogy az informatikai eszközök kijelzői művelődési potenciállal is rendelkeznek, tudomásul kell vennünk, hogy egyre

inkább meghonosodnak a tradicionálistól eltérő alkotói és szövegfelhasználói struktúrák, mint például a self-publishing irodalmiasság. A magyarra könyv-önmenedzselésnek fordított angol kifejezés egy olyan új szövegalkotói lehetőség, amelynek a tanulmányozására – méretei és gyors terjedése miatt – az irodalmi, kiadói és könyvtári területeken világszerte nagy figyelmet fordítanak. A vizsgálódás egyik célja a sokszor ellentmondásosan rokonított publikációs technikák – mint a magánkiadás, self-publishing, open access, blog, kommentszéria, web elő- és utóközlés – közös vonásainak, illetve különbözőségeinek azonosítása, elkülönítése. Az előadó bemutatta a self-publishing jelenséget, annak digitális és nyomtatott leágazásait, és figyelemre méltó adatokkal támasztotta alá a világszerte egyre jelentősebb kiadói tevékenység előretörését.

Fodor János egyetemi adjunktus „Tér, idő, tartalom. Kor- és helytörténeti webprojektjeink újabb tanulságai” címmel a hallgatók körében népszerű intézeti műhely eredményeiről számolt be. Korunk könyvtári fejlesztései kettős innovációt igényelnek: a technológiai lehetőségek és a korszerű könyvtári szemlélet adekvát interpretálását. Az ELTE BTK KITI tartalomszolgáltatás-kutató műhelyben folyó munka alapján az előadó több innovatív szemléletű projektről számolt be, amelyek technológiai rálátást és kreatív jártasságot biztosítanak az intézetben tanuló szakemberjelölteknek. A könyvtárak Facebook-jelenlétével kapcsolatos kutatás azt bizonyította, hogy a legsikeresebb bejegyzések a térrel és idővel kapcsolatos, tovább olvasható, gondosan kidolgozott információgyűjtések. Leghatékonyabban az identitás közös nevezőjére alapozva, a hely- és kortörténet – mint a „legkisebb közös nevező” – témájában lehet példát mutatni: a közösségi oldalakon megosztott történetekkel, hozzáadott tudományos háttér-információkkal, továbbá a témát tovább tágító linkekkel lehet kedvet teremteni az elmélyülésre, a hasonló gyűjtemények önálló föl kutatására. Az egyetemi műhely érdeklődésének középpontjában olyan részgyűjtemények, dokumentumgyűjtések – például: *Neon Budapest*, *Könyvtárbusz*, *KönyvMegálló*, *iTTiVoTT*, *1xBolt* stb. – webes kidolgozása áll, melyek hely- és kortörténeti kontextusa sikeresen integrálható az oktatás keretei közé.

Németh Katalin egyetemi adjunktus a „Többnyelvű keresési lehetőségek az online könyvtári katalógusokban” című előadásában hazai és nemzetközi példákön keresztül mutatta be a nem latin írásrendszerű dokumentumok feldolgozásának alapel-

veit és gyakorlatát. Számos magyarországi könyvtár rendelkezik jelentős idegen nyelvű gyűjteményekkel, melyek között különböző írásrendszerű dokumentumok is megtalálhatók. Az integrált könyvtári rendszerek nyújtotta lehetőségek megkönnyítik e dokumentumok feldolgozását és visszakeresését, így az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár multiszkript rekordjai, melyek elsősorban a *Távolkeleti Intézet* és a *Konfuciusz Intézet* kötetének bibliográfiai leírásait teszik elérhetővé és kereshetővé az eredeti kínai, japán és koreai írásrendszerben is. A legelterjedtebb hazai gyakorlat azonban a leggyakrabban keresett adatelemek, például a szerzői nevek utalókkal való kiegészítése, amely jellemzően a transliterálás szabványai alapján létrehozott egységesített adat mellé rendel egyéb, latin betűs névformákat. Az előadó sorra vette az idegen nyelvű dokumentumok feltárásának és megjelenítésének lehetőségeit, különös tekintettel a felhasználói igényekre.

Murányi Péter egyetemi docens a magyar könyvtár- és információtudományi folyóiratok adatbázisokban való feldolgozottságát és teljes szövegük hálózati elérhetőségét ismertette. A vizsgált folyóiratok: *Könyvtári Figyelő*, *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, *Könyv*, *Könyvtár*, *Könyvtáros*, *Könyv és Nevelés*, *Könyvtári Levelezőlap*, *Magyar Könyvszemle*; az adatbázisok: a MANCI két változata, a HUMANUS, a MATARKA, a nemzetközi adatbázisok közül a LISA, a LISTA és az INSPEC. Az adatbázisokat megelőző időszakokra vonatkozóan a felmérés a nyomtatott szakbibliográfiákra (pl. MAKSZAB és elődei) is kiterjedt. Az előadó ismertette egyes adatbázisok sajátos, kevesek által ismert keresési sajátosságait, illetve a nemzetközi adatbázisokban az utóbbi időben megfigyelhető furcsa mennyiségi és minőségi jelenségeket. A teljes szöveg elérhetőségének forrásaiként elsősorban az EPA-t, a folyóiratok saját archívumait és az egyes adatbázisoknak a cikkek teljes szövegéhez vezető linkjeit vizsgálták. A vizsgálat alapján leírták a hosszú időn át folyamatosan megjelenő, illetve a kisebb-nagyobb szünet után újra induló, illetve a jelen állás szerint megszűnt lapok között tapasztalt különbségeket. Elhangzott egy javaslat a korábbi időszak kurrens bibliográfiáinak digitalizálására vonatkozóan. Az előadó véleménye szerint a könyvtárosoknak saját szakfolyóirataik feldolgozásával példát kellene mutatniuk az egységességben és a kereshetőségben.

Bognárné Lovász Katalin egyetemi adjunktus előadásának témája: „Társadalmiasítás és a könyvtárak: hogyan vonják be a megyei könyvtárak közös-

ségüket az intézmény működésébe?” Küldetésük alapján a könyvtárak mindig a társadalom érdekében, a társadalomban lezajló folyamatokra reagálva működtek. Mitől lehet más egy társadalmiasított könyvtár? A különbség talán abban áll, hogy nem az intézménynek van közössége, hanem a közösségnek van intézménye, amely igyekszik egy természetes módon működő, támogató közösséget építeni a könyvtár köré. A közösség tagjai magukénak érzik az adott intézményt, felelősséget éreznek iránta, tevékenyen kapcsolódnak be az intézmény mindennapi munkájába. Ezek a körüzetükre igényes emberek nemcsak a társadalmiasított könyvtár, hanem az egész helyi társadalom munkájában felelős állampolgárként vesznek részt. Az intézmények társadalmiasítása nagyban növelheti a társadalmi tőkét. A társadalmiasított intézmények munkatársai nem ad hoc módon, hanem előre tervezetten konzultálnak a helyi lakossággal. Az előadó a kaposvári, szombathelyi, tatabányai és győri megyei könyvtárak jó gyakorlata mellett arra is kitért, mely intézmények hogyan próbálják a könyvtárhasználóikat megszólítani és bevonni a tevékenységük alakításába. Kritikaként fogalmazódott meg: a lakosság könyvtárba nem járó részét gyakorlatilag nem sikerül elérni.

Senkei-Kis Zoltán egyetemi adjunktus a „Társadalmi felelősségvállalás a könyvtárakban” című előadását a fogalom tisztázásával kezdte, majd elmondta: a társadalmi felelősségvállalás (social responsibility) tudatosítása, elméleti és gyakorlati alkalmazása a fejlettebb országok után hazánkban is a mindennapok fontos tényezőjévé válik. Az e fogalom alá tartozó problémák köre szerteágazó: pl. környezetvédelem, emberi jogok, jótékonykodás, egészséges életmód, esélyegyenlőség stb. A kulturális intézményeknek, így a könyvtáraknak számos lehetőségük nyílik az e területeken való szerepvállalásra. Érdekes vizsgálati terep a könyvtár, hiszen az elvégzendő, elvégezhető feladatok révén egyrészt kötelezettje, másrészt támogatható közintézményként haszonélvezője is lehet a társadalmi felelősségvállalásnak. Az előadó a téma kutatójaként arra kereste a választ, a hazai könyvtárak mely területeken aktívak, és az adott területen milyen hatékonysággal tevékenykednek. A vizsgálat másik vonulata arra terjedt ki, milyen segítséget, támogatást kapnak ezek az intézmények (adományok, 1%-os támogatás stb.). A felsőoktatás sokat tehet a szemléletváltozás érdekében. Az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézete a mesterképzésben (MA) elindította a Társadalmi felelősségvállalás kurzust.

Koszyánné Mátrai Rita egyetemi tanársegéd: „MEK hallgatva – a Magyar Elektronikus Könyvtár láthatatlan oldala” címmel egy fejlesztésről számolt be. Egy weboldalnak nem csak látható tartalma van: olyan elemeket is tartalmaz, amelyeket hallhatóvá lehet tenni a látás képességével nem rendelkező felhasználók számára. Léteznek képernyőolvasó szoftverek, amelyek felolvassák a weboldal tartalmát, illetve annak értelmezhető részeit. A weboldalon több, szemmel nem látható információt el lehet rejteni, amelyeket a képernyőolvasó program felolvas vagy értelmez. Ezekkel az információkkal a vakok számára is kényelmesen használhatóvá lehet tenni a weboldalakat. A Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK) központi weboldala mellett létezik egy egyszerűsített felület is, a VMEK, melyet kifejezetten a vakok és gyengénlátók számára fejlesztettek, előtérbe helyezve az általuk használt formátumokat, kiemelve a számukra fontos információkat. A MEK Egyesület 2014-ben támogatást nyert a VMEK oldal felújítására. Az előadó önkéntesként vett részt a speciális oldal korszerűbbé tételében. A munkálatok során figyelembe vették a fogyatékkal élő tesztelők észrevételeit. Az elhangzott előadás kitért a weboldalak kialakításánál kulcsfontosságú irányelveire, amelyek betartásával nemcsak láthatóvá, hanem hallhatóvá is válnak a weboldalak egyes részei.

A Doktoranduszaink kutatásaiból szekció

A szekcióban a Könyvtártudományi Doktori Program hallgatóinak előadásait hallgathatták meg az érdeklődők; a levezető elnök Tóvári Judit ny. főiskolai tanár (*Eszterházy Károly Egyetem, Eger*) volt.

Orbán Anna, a bécsi *Deloitte Services Wirtschaftsprüfungs GmbH* könyvtárosa Divéky József könyvillusztrációs tevékenységének kezdetéről tartott előadást. A XX. század első felének egyik legjelentősebb magyar (illetve sokak által magyaroknak tartott) könyvillusztrátorának tevékenysége Bécsben kezdődött az 1910-es években. Az előadó arra a kérdésre kereste a választ, hogy abban a korban a *Monarchia* fővárosában egy elhivatott fiatalembernek milyen lehetőségei voltak művészsé válni: melyek voltak a művészeti képzés intézményei, kik voltak az oktató mesterek. A tanárok hatása mellett érdemes megvizsgálni a diáktársak egymásra gyakorolt befolyását is. A nagy művészeti mozgalmak közül Divéky számára a *Wiener Werkstätte* meghatározó jelentőségű, ehhez a csoporthoz szoros kapcsolat fűzte. Az előadó bemutatott az ebből az együttműködésből

fakadó, a művészettörténetben máig számon tartott, nagy jelentőségű Divéky-alkotásokat. Az első általa díszített könyv – vélhetőleg 1906-ban – Kölnben jelent meg, de hamarosan bécsi kiadóktól is kapott munkát, majd 1916-ban már a magyarországi könyvkiadók is felfedezték: ekkor a gyomai *Kner Nyomda* megbízásából illusztrált könyvet. Számos ex librisét ismerjük ebből a korból, és az 1910-es években készült munkáinak lezárásaként az I. világháborús, litografált plakátjait sem hagyhatjuk említés nélkül.

Hubay Miklós Péter, a *Petőfi Irodalmi Múzeum* humáninformatikusa „Könyvtári ontológiák és működésük a 21. században” címmel tartott előadást. Napjainkban a közgyűteményi információszolgáltatás világában paradigmaváltás zajlik: az internet és a keresőszolgáltatások térhódításával egyre növekszik a kihívás. Annak érdekében, hogy a használók figyelméért zajló versenyben továbbra is versenyben maradhassanak, a közgyűteményeknek át kell formálniuk másfél évszázados katalogizálási gyakorlatukat. A *Tim Berners-Lee* által 2006-ban lefektetett „linked data-konceptióra” épülő bibliográfiai adatfeldolgozás módszerével keletkező adatok nem zárt, kereshetetlen „silókba”, hanem a *World Wide Webre* kerülnek; ezáltal a felhasználók a *Google*, a *Yahoo!* és más szolgáltatások segítségével megtalálhatják a hiteles, pontos információkat. A XXI. században a keresést elősegítik a különféle szókészletek, ontológiák, amelyek építéséhez alapvető emberi gondolkodási, következtetési sémákat használnak fel. A könyvtártudomány területén a 2000-es évek második fele óta használnak olyan szótárakat, amelyek a dokumentumok, erőforrások leírásához szükséges legfontosabb relációkat tartalmazzák. Az előadó a legismertebb ontológiák, különösképpen az amerikai *Kongresszusi Könyvtár* által fejlesztett *BIBFRAME* (*Bibliographic Framework*) keretrendszer felhasználásával mutatta be az alapvető tudásmodellezési elveket és lehetőségeket, amelyeket az *RDFS* (*Resource Description Framework*) és az *OWL* (*Ontology Web Language*) leíró nyelvek biztosítanak számunkra, és amelyekkel a számítógép számára könnyedén, ugyanakkor összetetten modellezhető az emberekre jellemző, következtető gondolkodás. A szókészletben lévő fogalmak így a gépi feldolgozás számára is jelentést nyernek, amelyek összességéből végül megszületik a szemantikus web.

Vass Anna Johanna, a *Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet*, *Dokumentációs Központ* és *Szakkönyvtár*

könyvtárvezetője az RDA-ról (*Resource Description and Access*) és a szemantikus elemkészletekről tartott előadást. A szemantikus webbel kapcsolatban – bár még messze van attól, hogy általános, mindennapi tapasztalattá váljon –, annyit már olvashattunk, hallhattunk, hogy nem az ember, hanem a gép számára olvasható módon fogjuk tárolni az adatokat. Hogyan lesz ebből mégis „emberközpontúság”, milyen módon tudja szolgálni a szemantikus web technikájának látszólagos eltávolodása az „ember által olvasható adatoktól” „a gépek által olvasható adatok felé” az emberi megismerést? Paradox módon az információknak a weben láthatóvá tételével. A kulturális gyűjtemények adategyüttese jellemző módon „saját” szabályok által, „saját” szerkezetben, a webes keresőmotorok számára azonban nehezen megközelíthető, nehezen elérhető módon tárolódnak. Így viszont az emberi tudás legjava, annak legrelevánsabb része marad rejtve, hiszen a tudásvagyon letéteményesei – még mindig – a kulturális tartalmakat őrző közgyűjtemények. Az előadó a gyakorlatból – zeneművek, régi könyvek, digitális könyvtárak, színház- és előadó-művészet, jazzfelvételek, videomegosztó alkalmazás stb. – hozott példákat. A különböző típusú dokumentumok feltáráására kifejlesztett újabb eszközök az FRBR (*Functional Requirements for Authority Data*) és az azt követő, ún. FR modellek, illetve a legújabban mindezek „konszolidált” változata, az IFLA LRM (*Library Reference Model*), vagy éppen az RDA.

Bilicsi Erika könyvtáros (*Magyar Tudományos Művek Tára*) a „Nyílt tudomány – közösségi kutatás” témával jelentkezett a konferenciára. A nyílt tudomány (open science) napjaink egyik legdivatosabb témája. Első megjelenési formájának talán az igen gyorsan fejlődő open access (nyílt hozzáférés) mozgalom tekinthető. Az open access feltételekkel megjelent közlemények a nagyközönség számára díjfizetés nélkül olvashatók az interneten. Az elmúlt 30 évben a természettudományos folyóiratkiadásban rohamosan terjedt ez a publikációs módszer. A kutatásfinanszírozók felismerték a nyílt hozzáférésből származó előnyöket és ma már intézményi mandátumok, pályázati előírások, nemzeti open access politikák írják elő minden kutató számára az open access publikálást, amely a bölcsész- és társadalomtudományok, illetve a könyvkiadás területén még csak most kezd bevett szokássá válni. A természettudományok terén azonban már nemcsak a nyílt hozzáférésű publikálás a cél, hanem az adatgyűjtéstől kezdve (open data) a teljes kutatási folyamat megosztása. A könyvtárosok ebben a folyamatban kulcsszerepet

játszanak: kutásmenedzseri szerepet töltenek be, és az is rajtuk múlik, hogy a repozitóriumokban ne csak tárolják a tartalmakat, hanem hozzáadott értékű szolgáltatásokat építsenek rájuk. A nyílt tudomány témakörében kibontakozni látszik egy újabb mozgalom (citizen science), melyben amatőr kutatók járulhatnak hozzá megfigyeléseikkel, ismereteik megosztásával a szervezett keretek közt folyó tudományos kutatásokhoz. A nagy bejövő-adat-igényű tudományokban – pl. a csillagászatban vagy az ornitológiában – régóta felhasználják a „hobby tudósoktól” származó adatokat, de jó példa erre a helyörténeti kutatás is, melyben a lakosság bevonása nélkülözhetetlen.

Winkler Bea, az *Állatorvostudományi Egyetem, Hutya Ferenc Könyvtár, Levéltár és Múzeum* könyvtárigazgatója a mesterséges intelligencia és a könyvtárak kapcsolatát vizsgálta. Napjaink egyik népszerű kifejezése, a mesterséges intelligencia egy ideje megjelent a könyvtári szakterületen is. Az előadó a téma könyvtári vonatkozású szakirodalmát a *Library & Information Science Collection* és a *SciTech Premium Collection (ProQuest)* adatbázisokban elvégzett keresés alapján jellemezte. A találati listán 1978-tól napjainkig több mint 600 publikáció szerepel. Az előzetes elvárásoknak megfelelően a találatok mennyisége évtizedenként folyamatos emelkedést mutat. 2017-ben az eddig megjelent publikációk száma már meghaladja a korábbi legmagasabb éves értéket. Azt, hogy mely témák foglalkoztatták leginkább egy-egy évtized szerzőit, a tízévenként csoportosított találati listák tárgyszavai alapján határozták meg. Egy kifejezés: a „szakértői rendszerek” a vizsgált négy időszakban mindig szerepelt az első hat legtöbbet használt tárgyszó között. Két olyan kifejezést találtak, amely 1980 és 2009 között még az első 6 hely valamelyikén volt, de 2010 után már nem: a „tudásbázis” és a „matematikai modellek”, és szintén kettő, amely csupán 2000 után lett népszerű: az „algoritmusok” (2017 után: 18%; 2000–2009: 12,4%) és a „digitális könyvtárak” (mindkét időszakban: kb. 10%).

Kovácsné Koreny Ágnesnek, a *Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár* általános főigazgató-helyettesének kutatási témája „A közösségvezérelt könyvtár elmélete és gyakorlata”. A Kanadában megszületett közösségvezérelt könyvtár (community-led library) modelljének alapeszméje: a könyvtár által szolgált közösséget meg kell kérdezni arról, hogy milyen szolgáltatásokat várnak az intézménytől. A cél elérése érdekében azonosítani kell a célközönséget, majd a kapcsolatok erősítése révén meg kell

határozni a szolgált közösség szükségleteit annak érdekében, hogy ezeknek a könyvtár meg tudjon felelni. A modellben tehát a fő eszköz a kapcsolat, a partnerség, az együttműködés. Az új igényként fölmerülő szolgáltatások a kooperáció eredményeként alakulnak ki és azok alapján működnek. Tehát a közösségvezérelt szolgáltatástervezésben a könyvtár kapcsolatokat teremt a potenciális könyvtárhasználókkal, akikkel a könyvtárosok beszélgetéseket kezdeményeznek. A szakemberek az eszmecserék során gyűjtik össze az ötleteket, amelyek az új szolgáltatások alapjait képezik. A könyvtár működése, a szolgáltatások biztosítása a partnerségen alapul, s a folyamatot közös értékelés zárja: a könyvtárosok és a könyvtárhasználók együtt tárják fel a pozitív és a negatív aspektusokat, és megfogalmazzák az esetleges módosításokat. A közösségi visszacsatolásnak a szolgáltatástervezés teljes folyamatában meg kell jelennie. Az értékelés nem a folyamatot lezáró elem, ellenkezőleg: lehetővé teszi a közösség tagjai számára, hogy véleményükkel, javaslataikkal hatással legyenek a szolgáltatások alakulására, így – közvetlenül vagy áttételesen – befolyásolják saját életminőségüket.

Sörény Edina, a Nemzeti Közszerológiai Egyetem Egyetemi Központi Könyvtár és Levéltár főigazgatója előadásának témája az „Emberközpontú könyvtár – a közszolgáltatások támogatásáért” volt. Megújul a Nemzeti Közszerológiai Egyetem információszolgáltatási rendszere, amelynek egyik fontos eleme az Egyetemi Központi Könyvtár és Levéltár fejlesztése. A 2020-ig szóló egyetemi fejlesztési stratégia megvalósulását támogató KÖFOP 2.1.2 projekt keretében számos új innováció valósul meg 2019-ig, amelyek hatást gyakorolnak a könyvtár szolgáltatási rendszerére, az ott folyó tartalomszolgáltatás intézményen belüli és kívüli reprezentálására. A digitális világban központi szerepet kap a könyvtári gyűjtemény különböző mélységű és minőségű, gyors hozzáférhetősége. Az egyetemi könyvtár a következő kérdésekre keresi a választ: Milyen új igények jelentkeznek a felsőoktatási könyvtár használói részéről? Mi tartozik ma egy felsőoktatási könyvtár alapszolgáltatásának körébe? Milyen kritériumai vannak az emberközpontú könyvtárnak a felsőoktatásban? A smart eszközök és laborok kialakítása milyen hatással lehet a könyvtár szolgáltatásaira?

Juhász Éva, a Magyar Képzőművészeti Egyetem Könyvtár, Levéltár és Művészeti Gyűjtemény könyvtárosa „Akiket a hitelkártya és a könyvtár összeköt: a CRM a Hyundai Card Libraries gyakorlatában” címmel tartott előadását a Samsung ko-

*rábbi vezetőjének, Kim Young Soo-nak egy figyelemre méltó kijelentésével indította: „Nincsenek természetes forrásaink. A technológia az egyetlen módja a túlélésnek.” A XXI. század elején a délkelet-ázsiai régió egyes országaiban ténylegesen felismerték a könyvtár szerepét az élethosszig tartó tanulásban, a kulturális örökség közvetítésében, a közösség formálásában. A *Koreai Köztársaságban* a kormányzat és a gazdasági szereplők számára egyértelmű, hogy az oktatás, a kultúra, azon belül a könyvtárak alapvető szerepet játszanak az ország gazdasági fejlődésében, továbbá hozzájárulnak a pozitív országimázs kialakításához. A dél-koreai *Hyundai Motor Group* leányvállalata, a *Hyundai Card* a közösségépítésre és a kultúra támogatására helyezi a hangsúlyt. A vállalat célja, hogy mély bizalmat építsen ki a fogyasztóban, amely hosszú távon megtérül a tartós bevétel biztosító fogyasztói elégedettségben és hűségben. Ennek érdekében hozták létre a Hyundai Card könyvtárakat, amelyek ugyan nem nyilvánosak, de szolgáltatásaik kedvező feltételekkel vehetők igénybe. A vállalat ügyfelei teljes jogú tagok, akik hitelkártyájukat használják olvasójegyként és kölcsönzőjegyként egyaránt. A példából leszűrhető, hogy a vállalat igyekszik megszólítani a lehető legszélesebb fogyasztói kört, akiket összeköt a hitelkártya és a könyvtár.*

Nemes László, az Apertus Közszerológiai Oktatásfejlesztési Központ Szolgáltató Nonprofit Kft. tudásmenedzsment szaktanácsadója „Elektronikus platformok az oktatásban és a könyvtárak megváltozó szerepe” című előadásában kiemelte, hogy a felsőoktatási szektorban egyre terjednek a távoktatási formák. Az elektronikus tananyagok és az e-learning keretrendszerek több mint másfél évtizede vannak jelen az oktatásban, az utóbbi években jelentős technikai fejlesztések történtek a szakterületen. Az előadó áttekintette az elektronikus tananyagok típusait és struktúráit, ismertette a könyvtárak szerepét az e-learning folyamatában, továbbá bemutatott néhány folyamatban lévő, vagy a jövőben induló fejlesztést.

A Digitális bölcsészet szekció

A konferencia történetében újdonságként szerepelt a „Digitális bölcsészet” szekció, amely az ELTE Bölcsészettudományi Karán létrejött *Digitális Bölcsészet Központ* feladatkörébe tartozó projektek eredményeit gyűjtötte csokorba. A szekció levezető elnöki feladatait Fodor János egyetemi adjunktus (ELTE BTK KITI) látta el.

Virág Gabriella, az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár Informatikai és Fejlesztési Osztályának EDIT központi adminisztrátora „A hosszú távú megőrzés és hozzáférés biztosítása: az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár szolgáltatásai” című előadásában egy fontos egyetemi projekt eredményeit mutatta be. Az *ELTE Digitális Intézményi Tudástárának* (EDIT) létrehozásáról egy 2012. évi rektori utasítás rendelkezik. Az EDIT célja a kutatási eredmények nyilvánosságának növelése, a tudományos publikációk nyilvántartása és archiválása, az egyetem együttes tudásvagyonának reprezentálása, az oktatás támogatása. Az intézményi repozitórium az egyetem munkatársainak publikációit archiválja és teszi hozzáférhetővé, teljes szövegükkel együtt. Az EDIT üzemeltetését és központi koordinációját az Egyetemi Könyvtár látja el. A tudástár a nyílt hozzáférés (open access) eszméjére épül, ezzel összhangban a repozitóriumi elhelyezés a mindenkor szerzői jogi és kiadói elvárásoknak eleget téve történik. Az EDIT-ben elhelyezett dokumentumok egyedi *Handle-azonosítót* (ún. *Universal Resource Identifier – URI* címet) kapnak, amely lehetővé teszi a tartalmak hosszú távú elérését. Emellett az Egyetemi Könyvtár a digitális dokumentumok egyedi azonosítására szolgáló *DOI (Digital Object Identifier)* azonosítók rendelkezésre bocsátásával támogatja a kiadók, szerkesztőségek, az ELTE bármely szervezeti egysége munkáját az általuk kiadott online közlemények DOI-regisztrációjával.

Garamvölgyi László osztályvezető-helyettes (ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár Informatikai és Fejlesztési Osztály) előadásának témája az „Open Access folyóirat publikálása ingyenes eszközzel az Eötvös Loránd Tudományegyetemen” volt. A konferencián többször is elhangzott, hogy napjainkban kulcsfogalomként vált a nyílt hozzáférés a tudományos publikálás területén. Megfelelő közzétételi eszköz alkalmazásával az open access tartalmak a nemzetközi keresőszolgáltatások látókörébe is bekerülnek, és így a publikációk rövid idő alatt a tudományos világ online vérkeringésének részévé válhatnak. Az Egyetemi Könyvtár tesztjelleggel 2015 végén tette elérhetővé a nyílt forráskódú szoftverre épülő folyóirat-menedzsment rendszerét, amely kifejezetten az open access folyóiratok publikálását támogatja. Az eltelt idő alatt a szoftver számos változáson esett át; jelenleg már átlátható felülettel, rugalmas folyamatkezeléssel, automatikus DOI-azonosító kiosztással büszkélkedhet. Az Egyetemi Könyvtár minden egyetemi folyóirat-

szerkesztőségnek javasolja a rendszer használatát, melyet ma már több, a Bölcsészettudományi Karhoz köthető folyóiratnál alkalmaznak.

Kozák Dániel egyetemi adjunktus (*ELTE BTK Latin Tanszék*) „Digitális szövegtörzsek mint az intertextuális értelmezés eszközei a klasszika-filológiában”. Az 1990-es évek elejétől kezdve széles körben rendelkezésre állnak a klasszika-filológusok számára olyan adatbázisok, melyek az antik irodalmi szövegek túlnyomó többségét egységes felületen teszik elérhetővé és kereshetővé. Azon túl, hogy több adat gyorsabb összegyűjtését teszik lehetővé, ezek az eszközök mélyrehatóan alakíthatják a filológia kérdésfeltevéseit, módszereit és mindennapos praxisát – a klasszika-filológia azonban mindeddig meglepően csekély mértékben reflektált ezekre a változásokra. Az előadó a jelenleg elérhető digitális törzseket főként az intertextuális értelmezés eszközeiként mutatta be, majd felvázolt néhány lehetőséget az ELTE BTK Latin Tanszéke és a Digitális Bölcsészeti Központ együttműködésében indítható digitális klasszika-filológiai projektekre, és/vagy arra, hogy csatlakozzanak valamely létező nemzetközi projekthez.

Horváth Sándor tudományos főmunkatárs (*MTA BTK Történettudományi Intézet*), *Micsik András* csoportvezető (*MTA SZTAKI*) és *Scheibner Tamás* tudományos kutató (*MTA BTK Történettudományi Intézet*) közös előadásának címe: „A COURAGE adatbázis digitális szempontból”. A COURAGE projekt az ellenzéki kultúrát kutatja a volt szocialista országokban az *Európai Bizottság Horizont 2020* programjának támogatásával. A kultúra 1989 előtt sem csupán a szocialista realizmust vagy a lapos propagandát jelentette a kelet-európaiak számára. Bár szűkebb keretek közt, de virágzott egy másik, alternatív szféra, amely a legkülönbözőbb mozgalmakat és műfajokat ölelte föl. A kulturális ellenzéki hagyományának emlékét számos – csak szétszórtan fellelhető – dokumentum és műalkotás őrzi. A kutatók e gazdag kulturális örökség felfedezését a témába vágó köz- és magángyűjtemények számbavételével és virtuális hálózatba kapcsolásával kezdték. Nemzetközi online adatbázist (digitális regisztert) építenek, amelybe a kulturális ellenállás történetével és formáival kapcsolatos, különféle léptékű és státuszú köz- és magángyűjtemények kerülnek be. Az előadás egyrészt a COURAGE nemzetközi történelmi kutatás digitális vetületét, másrészt az adatbázist mutatta be.

Palkó Gábor, az ELTE BTK Digitális Bölcsészeti Központ társvezetője, a *Petőfi Irodalmi Múzeum* tudományos titkára „Digitális bölcsészet az Eötvös Loránd Tudományegyetemen” című előadásában először a központ létrejöttéről, majd az eddigi eredményekről és a közeljövő terveiről tájékoztatta a jelenlévőket. A digitális bölcsészet napjainkban az egyik legdinamikusabban fejlődő interdiszciplína, a bölcsészettudomány területén a leggyorsabban intézményesülő új szakterület. A világ szinte minden nagy egyeteme kínál graduális vagy posztgraduális szinten vagy egyéb formában digitális bölcsészeti képzést. Az ELTE Bölcsészettudományi Kara számára stratégiai fontosságú, hogy a jelen összefüggésben is lépést tartson a globális trendekkel, és hozzon létre egy stabilan működő központot a digitális bölcsészet fejlesztésére, oktatásának elősegítésére. A Digitális Bölcsészet Központ (ELTE.DH) 2017 szeptemberében kezdte meg működését. Több nemzetközi hálózattal – köztük szerepel a világ legnagyobb digitális bölcsészeti hálózata, a *DARIAH* –, illetve szervezettel sikerült együttműködési megállapodást kötni. November folyamán nemzetközi ülést rendeztek, melynek célja a *DARIAH Central European Hub* létrehozása volt. Az ELTE Egyetemi Könyvtárral együttműködve megkezdődött a bölcsészeti adatok feldolgozását és közzétételét lehetővé tevő, szemantikus alapon működő adatrepozitórium kialakítása. Több külföldi digitális bölcsészeti központtal együttműködve megalapították a *Digital Scholar* című nemzetközi szakfolyóiratot, amelynek most készül két tematikus száma. 2018 tavaszán nemzetközi konferenciát rendeznek Budapesten.

Halász Dávid, az ELTE BTK Digitális Bölcsészeti Központ projekt munkatársa a *Literary Exploration Machine* (LEM) stilometriai alkalmazásáról tartott előadást. A szövegekkel foglalkozó kutatások során az elemzések utáni következtetések levonására a szükséges időnél többet vehetnek igénybe a megelőző munkálatok: a szövegekben található apróbb és egyszerűbb adatok összegyűjtése. Ez a megállapítás akkor igaz, ha ehhez a feladathoz manuálisan fognak hozzá. A számítógépes technológia elvben lehetővé teszi, hogy mindezeket a feladatokat automatikusan hajtsa végre egy erre kidolgozott célszoftver. A gyakorlatban azonban még nincs olyan alkalmazás, amely megfelelően ki tudná elégíteni ezen igényeket. Ez a hiány két okra vezethető vissza, vagy arra, hogy az alkalmazás – amelynek nincs felhasználói felülete – használatához alapszintű programozói tudás szükséges, vagy az, hogy a funkcióik tárháza olyan minimális, hogy a legtöbb potenciális felhasználó igényeinek

nem felel meg. Az előadó bemutatott egy, az ELTE BTK Digitális Bölcsészeti Központ által integrált applikációt, amely a folyamatosan bővülő, felhasználóbarát, webes felületével teljesíteni szándékozik a fent említett igényeket.

Maróthy Szilvia, az ELTE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola doktorandusza az elektronikus szövegkiadások katalógusát ismertette. A tartalmilag és technikailag is összetettebb tudományos elektronikus kiadások (pl. kritikai vagy forráskiadások) csak ritka esetben állnak kapcsolatban a könyvtári rendszerekkel. Gyűjtésükkel, feldolgozásukkal a könyvtárak kevésbé foglalkoznak, így a könyvtári katalógusokban alig akadhatunk a nyomukra. A kiadások szolgáltatását a készítőik saját feladatuknak tekintik, a könyvtárak pedig távoli hozzáférésüként regisztrálják (ha egyáltalán regisztrálják) őket. A digitális filológiai közösség két, a tudományos elektronikus kiadásokat gyűjtő „katalógust” tart számon: *Patrick Sahle* inkább annotált bibliográfiának nevezhető gyűjtését és *Greta Franzini* készülő részletesebb katalógusát, mely rögzített szempontrendszert alkalmaz ugyan, de használatban lévő metaadatszabványt nem. E két regiszter mindössze egyetlen magyar tételt tartalmaz, ezért az előadó jelenleg a magyar nyelvű, illetve magyar vonatkozású kiadások jegyzékének összeállításán dolgozik az ELTE BTK Digitális Bölcsészeti Központtal együttműködésben. Az előadás a tudományos elektronikus kiadás definícióira és azok könyvtári metaadatszabványoknak megfelelő feldolgozására is kitért.

Smrcz Ádám, az ELTE BTK Digitális Bölcsészeti Központ projekt munkatársa a *Magyar Filozófiai Tudástár* létrehozásának tervezetéről számolt be. A Tudástárt egyrészt egy repozitórium alkotja, mely a magyar filozófia története szempontjából releváns tartalmakat (szövegeket, hang- és videofelvételeket) tárol. Egyes elemek már hozzáférhetőek, és az állomány folyamatosan bővül. A Tudástár másik fő komponense egy hiánypótló adatbázis, aminek célja a fentnevezett szövegek közötti eligazodás lehetővé tétele. A projekt célja a magyar filozófiatörténeti kánon körvonalainak megrajzolása, illetve az abba tartozó tartalmak pozicionálása az európai és egyetememes filozófiatörténetben. Az előadó felhívta a figyelmet arra, hogy a kutatóknak a jövőben nagyobb figyelmet kell szentelniük a magyar filozófiatörténet-írás jövője szempontjából meghatározó jelentőségű tartalmaknak.

A konferencia zárásaként *Sebestyén György* professor emeritus (ELTE BTK KITI) kiemelte a téma-választás aktualitását és jelentőségét, megköszönte a szervezőbizottság áldozatos munkáját, méltatta az előadók felkészültségét és a hallgatóság kitartó türelmét, majd kifejezte abbéli reményét, hogy az immár hagyományossá váló konferencia két év múlva újra jelentkezik, a mostanihoz hasonlóan időszerű, izgalmas tematikával.

A Valóságos könyvtár – könyvtári valóság III. konferencia sikeréhez most is nagyban hozzájárult a szervező bizottság, melynek elnöke Kiszl Péter, tudományos programkoordinátora Barátné Hajdu Ágnes, titkára Csik Tibor, technikai programkoordinátora *Boros Tibor* volt. A regisztrált résztvevők megkapták az összes előadás tartalmi kivonatát is

magába foglaló és az intézet 2015–2017 között megtartott legfontosabb szakmai rendezvényeit felsoroló programfüzetet.¹ Az előadások szerkesztett szövegét tartalmazó konferenciakötet megjelenése 2018 nyarán várható.

Beszámolóink végén jelezzük a Tisztelt Olvasónak, hogy a [konferencia weboldaláról](#) letölthető a részletes program és az absztraktfüzet, továbbá megtekinthetők a konferencián készült fényképek.

¹ Csik Tibor, Kiszl Péter (szerk.): Valóságos könyvtár – könyvtári valóság III.: Konferenciaprogram az előadások tartalmi összefoglalóival. Budapest, ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet, 2017. 47 p.

A konferencián készült fényképek közül:

1. Megnyitó

2. Plenáris ülés I.

3. Plenáris ülés II.

4. A konferencia közönsége

5. Oktatóink kutatásaiból szekció

6. Digitális bölcsészet szekció

7. Doktoranduszok kutatásaiból szekció

8. A szervező ELTE BTK KITI oktatóinak egy csoportja

Tószegi Zsuzsanna PhD
(c. egyetemi docens
ELTE BTK Könyvtár-
és Információtudományi Intézet)